

URBÁN PÉTER

Hideg Máté és a halál

Befagyott a pokol. Bizonyára befagyott, azért van ilyen hideg benne. Szürke a pokol, nincs benne fény, és nincs meleg, csak derengő homály és dermedtő fagy. Még a takaró is zúzmarás, a lóca is nyöszörög a hidegtől. Odakint sivít a szél, bizonyára lelkek, be akarnak jönni, hiába, itt sincs enyhülés a jégtől, hótól. És testvérelket sem találnak idebent, csak ezt a senyvedő korcsot, ezt a ziháló, csapzott halódót.

Hideg Máté görcsösen markolta a takarót, a láz hiába rázta testét, a hideget nem tudta elűzni. Háta izzadt, haja csatakosan tapadt a fejére, a hideg verejték percenként fagyott végig a testén, lassan felengedett, majd újra jéggé hűlt. Foga szinte megállás nélkül vacogott, az öreg vándort a fekhelyhez feszítette a testében dúló harc. A pók a gyomrában életre kelt, és most bejárta a testét, belülről szúrta éles törökkel, miként a fagy kívülről sebezte. A vén kóborló az ajtót figyelte. Mintha valaki közeledne. Jobb lenne, ha csak a halál lenne az. Vele régi ismerősök, a csontkupából gyakran itatott meg másokat, most neki kell kiűrtetnie. Jó lenne, ha már véget vetne ennek a gyötrődésnek, végre megérkezne, és elindítaná az úttalan úton. De nem jött senki. Vagy ha igen, most az ajtó előtt áll. Ha nem a halál, akkor az ördög az. A nagy másoló. A purifikátor. Vele nem lesz jó szembenézni. Az üdvösségre kikúszni jó volna most már, valahogy levetni ezeket a bűnöket, ha nem is Isten dicsőségére, de talán szerencsétlen lelkének megnyugtatására. Meghalni nem nehéz, látta sokszor az útra indulókon. De mi várhat rá odaát? Milyen szenvedések üdvözlik a bűnösöket? Ennél a mostaninál nem lehet rosszabb, az ölésre termett férfi göcögni kezdett, rekedten nevetett magán, tüdeje sípolva állt ellen a próbálkozásnak. Nem, ennél még az sem rosszabb. Ha meg rosszabb, hát lássuk. A félelmet hörögve küldte el magától.

Csak nehogy valami más álljon az ajtó előtt. Az elmulasztott élet lehetősége. Egy fiatal lány vagy a nagyfia képében. Kászim, vajon merre jársz? Temetetlen holttestedből már a varjak lakomáznak? Novák vigyázott rád, vagy a pribékeknek vetett? Megtanulsz-e élni, amint én sohasem éltem, vagy a halottakat szolgálod, velük birkózol majd? Csak nehogy téged is az én mesterségemre biztassanak. Nem, azt nem. Te

más fából faragtattál, nem fogsz embereket ölni parancsra... De hisz egykor én is más fából voltam. És mégis, mi lett...

A szél teljes erővel tombolt, a kalyiba nyikorgott, nyögött súlya alatt. Máté a durva takarót reszketve húzta magára, gyötrelmes lassan oldalra fordult, összehúzta magát, arca felengedett, enyhült kicsit a hideg szorítása, csak görcsbe merevedett ujjai nem akartak engedelmeskedni, mintha jégcsapok lennének. Az asszonyt várta. Nem is várta, inkább csak tudta, hogy jön. Kilenc napja figyeli őt, amint a pók lassacskán erőt vesz rajta, elhódítja megkínzott testét, a hideg szétmarja a maradékot. Figyeli, mint sebesült medvét az éhes róka. Az asszony várja, és ha elég gyönges lesz... Vajon mi lesz akkor? Már látta kezében a kést, nem véletlenül vette elő, neki akarta megmutatni. Hogy lássa a villanó pengét, és féljen. De ettől nem félt. Túl sok ölést látott, ha lesz ereje, kicsavarja a kést az asszony kezéből, ha nem, akkor meghal. Egyszerű a halál, igen, látta már másoknál is, gyakran. Kilenc napja figyeli őt az asszony. Mikor érkezik végre? Előző nap már csak egy tál levest hozott, azt sem erőlködött megetetni vele. De azért jó lenne a forró leves. Csak az illata, kezének a forróság, már az is jó lenne. Talán be is gyújtana, ha megkérné, bár első nap óta arról panaszkodik a néember, hogy itt nincs elég tüzelő, vágni nem lehet, a kunyhó csak nyárra szolgál, a pásztoroknak vigyázni a nyáját. Felülni lehet benne, de állni már csak hajolva, mint ahogyan ezek az alázatos, birkaszagú népek mindig állnak, lehajtott fővel. Ő nem hajtotta meg a fejét senki előtt. Még a fejedelem előtt is fedett fővel mutatkozott akárhányszor. És megérte? Most itt pusztul, ebben a fagyott pokolban. Ha tehetné, előlről kezdené, és lehajtaná a fejét, ó, le, egészen a térdéig, ha ezen múlna, hogy békét hagyjanak neki. És nem lenne még egyszer törökké, az ember nem szolgálhat két urat. Megalázná magát, és élne csöndes szegénységben, nyugodna a maga vackán, szelíden, békésen. Nem járt volna be annyi utat, nem ölt volna talán soha, nem kereste volna mindig a vér szagát, a békétlenkedést...

Most csendesen kuncogott magán, mit sem ér a hazugság, ha előlről kezdené, akkor sem lenne más-képp. Talán megpróbálná, talán lehajtaná a fejét, de nem viselné el, ha csizmáját törölné akárki is a hátába, oldalába. Nem. Ugyanúgy élne, ahogy eddig. Az utat jární, emberre lesni, vasat emelni, lovon vágatni, falvakra üszköt vetni, lányt rabolni. Valami dal

Részlet a szerző készülő regényéből

tört fel a torkából, morogva dünnyögött a lócán, körülötte a hideg megtelt árnyakkal, egykori cimborák bortól vöröslő, ellenfelek sápadt, uraságok dölyfös arca tűnt föl a félhomályban. De a süvöltő szél kifújta a szobából a társakat, és megint egyedül hevert a jégveremben. A hideg visszazökött testébe, és a pók iszonyú mélyen vajt megint a húsába. Meredten vonítva menekült a fájdalom elől, a láz magasra szökött, az ájulás hirtelen ragadta el.

Még mindig világos volt a hegyen, amikor eszméletre tért. Az asszony a tűzrakóhely körül alkalmatlanodott, kendője alól villanó szemmel tekintgetett Hideg Mátéra. Maholnap csakugyan átvágja a torkomat, gondolta. Mit nyerhet vele? Ugyan semmit. De mégis megteszi. Csak azért, hogy ne kelljen a hegyre kijárnia, hogy ő ne legyen itt, ne egyen, ne fűtessen a kuckót. A hó alá elkaparja, tavaszig nem kerül elő, akkor pedig már hiába. Milyen messze lehet még a tavasz? Karácsony elmúlhatott, talán az újév is eljött, mikor is került ide?

A hajdúk közé érkezett a tél elején, még éppen csak élesítette karmait a fagy. Közöttük vigadva próbálta feledni a fiút és az asszonyt. Szép piros vérük bemocskolta patyolat ingüket. A gyermek fel sem ébredt, az asszony csak egyet sikkantott, és már dőlt is vére a mellére. Feledni igyekezett őket a hajdúk között, az aranyakat szórta, hadd vigyék, vérrel keresett pénz volt, égette a markát. Ám a hajdúk egyre csak itatták, figyelték, látta már az éhes tekintetüket. Ha kitartanak az aranyak, azért vágják el a torkát. Ha elfogynak, akkor azért. Úgyhogy egy éjjel odébbállt közülük. Akkor még oldalán volt a kardja, volt kése, tudták, kicsoda, nem jöttek utána, nem keresték a bajt maguknak. A német lanckenének, akikkel összehozta a sors, békésebb fickók voltak. Ki nem mozdultak a rájuk bízott várból, ittak, asszony után szaladgáltak, verekedtek, énekelték a rekedt, sváb nótáikat, de ha elmúlt a kedvük, akkor nyugodtan voltak a helyükön. Próbáltak kicsit beszélni az öreggel, de azok magyarul, ő meg németül tudott keveset. Azután megelégedtek azzal, hogy maga fizeti a borát, és vesz nekik is alkalmanként egy-két literrel. Ennyi elég a cimborasághoz, többet hát nem vártak, nem is adtak. Akkor még csak az útonjáró lelke volt beteg, társak kellettnek, egyedüllétében örökké csak a gyermek halott szeme faggatta volna. De ahogy a pók egyre kérlelhetetlenebbül kínozza, úgy vágott inkább a magányra.

A hegyekbe már egyedül érkezett, nem tudta, merre jár, merre akar jönni, csak vitte a lába. Amikor ledőlt abban a kis faluszéli fogadóban, akkor eszmélt rá, hogy az apja házához viszi a lába. Még fel tudott állni akkor, felkapaszkodott a magányos, omló udvarházhoz, de az ereje itt elhagyta. A falak között régi cséledek gyermekei laktak, vagy azok rokonai, nem látta át pontosan. Az asszony beszélt valamit az öregéről, de hogy mit, arra alig figyelt. Nehéz volt bármit is kihámozni a szavaiból, mintha önmagának beszélne, úgy szólt a férfihoz. Sötét, kortalan, szikár-ra kopott arcát mindig oldalról, alulról fordította a beteghez. Mintha folyton rejtegetne valamit, rejtegetné a lelkét. Mi van azon takargatnivaló, a nagy titkok nem a hegy tövében fekvő, omladozó, régi udvarházban születnek, gondolta Máté. Úgy érezte, olyan gyenge, hogy a kést emelő kezét még akkor sem tudná megállítani, ha az már arcához közelítene. Valamit vakkantott a nő, makogott magában, azután lassan, óvakodva odahozta a tálat. A kóborló lehunyt a szemét, majd kinyitotta, és erőlködve felült. Nem tudott kiegyenesedni, kétrét görnyedve kezdett enni. Lassan kanalizott, minden kortyot megforgatott a szájában. Most ez köti az élethez. Ha élni akar, ennie kell. Ha már nem tud enni, akkor csakugyan vége. Tetem marad a fagyott hegyoldalon.

Az asszony a szemközti sarokból nézte, néhány lépésre csupán, mégis, mintha a túlvilágról figyelné. Méreg van talán az ételben? Nem, miért lenne – eddig is megmérgezhette volna. Meg most télen nem is tud megfelelő növényt szedni, elhessegette a gondolatot. A leves langyos volt, majdnem hideg, mégis megtöltötte háborgó gyomrát. A fájdalom lassan visszatért: ahogy elméje tisztult, a szenvedés is erősödött. Mindent kikapart a cserépből, evett volna még. Kérdően az asszonyra nézett, aki láthatóan elérte, valamit megint makogott, oldalra nézett, kezére csavarta nagykendőjét, felállt, és vette volna el az edénykét. Máté nem engedte, erősen fogta, még mindig volt erő a markában, ez szinte örömmel töltötte el. Az asszony hirtelen, gonoszul elrántotta a cserepet. Erősebb, mint én, érzi meg a kóborló, és az asszony is tudja már. A nő szeme ismét villant, miként a kés, amelyet valahol a ruhája alatt rejtegetett. A férfi visszafeküdt, az asszony győztesen lépett a tűzhelyhez, göcögve nevetett, törölte az edényt, fel-alá járt, közben jókedvűen, fondorkodva beszélt magában, vagy nem evilági lényekhez. Ha az ördög gazdasszonyt keres, megtalálja biztosan a romos udvarház falai között.

Az evés megnyugtatta a beteget, az asszony a tűzhelyen eloltotta a maradék parazsat, még annyit sem hagyott, hogy akárcsak imádkozásnyi ideig éjjen még és melegítsen. De azért enyhébb lett a kunyhó levegője. A nő rakosgatta a holmiját, majd hallgatott, figyelt, összehúzott szemmel latolgatta, meddig húzza még a veszélyes ember, aki most mozdulatlan, és az ajtóra mered. A nő végül legyintett, valamit vakkantott, gyorsan kilépett, az ajtót hosszan nyitva hagyta, visszanézett, oldalról lesett valamit, végül behajította a deszkát. A kóborlót az álomosság jólesően legyúrte, nehezen aludt, álmában férges húst falt, hiába köpte ki, harapott újra, minden falás mögött újabb mocorgó pajortömeg tűnt elő, újra köpött, tovább harapott. Hörögve ébredt az éjszakában, a hideg bekúszott a kunyhóba, vacogva húzódott össze, a jeges kezek lábát, arcát, hátát tapogatták.

A tizedik napon már alig mozdult. Lázálmaiban gyermekei, asszonyai, ellenségei, régi cimborák és ismeretlen urak forgolódtak. Néha felébredt, a homályban már gondolat sem kísértette, csak árnyképek imbolgyogtak körülötte, a láz folyamatosan égette testét. Már nem fázott, végre elmúlt a hideg, a szenvedés is elkúszott rejtett zugába, ahol összegömbölyödvé varakozhatott. Az eszmélet már alig látogatta az öreglegényt, nem gondolt, csak érzett, álmodott, és hevert önkívületben.

Az eszmélet határán érzékelt a nő jöttét, jelenlétét, érezte, ahogy fölé hajol, van kés a kezében? Látta alakját mozogni, járkalni, majd elszállt, mint nagy sötét varjú. Az éjszaka mély kút volt, nem érzett semmit benne, még az álmok is megkímélték, alvó eszmélete pereméről bámulták kábult magatehetetlenségét.

A reggel harsogva érkezett, egy résen át éppen szemébe süttött a túlvilágra készülőnek, aki lassan tért magához a lázból. Hirtelen szó harsant a kunyhóban:
Ébredj!

Felpattant Máté szeme, ijedten ült fel a nyiszorgó lócán. Senki. Talán odakintről? A szó bent hallatszott. Nem szó ez, hanem szózat. Akkor pedig tenni kell. Lábát a földre tette, lassan előregörnyedt, még nem merte kihúzni magát, a fájdalom akkor mindig támadott. De most nem érezte a szúrást. Talán megkímél, reménykedett. Egyelőre, hessentette el a reményt. A tűzhelyen nem volt fa, sem parázs. De a szobában minden fából van, hát valamivel meleget csihol. A rozzant, durván faragott széket nehezen

tette a tűzhelyre, nem sikerült letörnie belőle gyújtósnyit, egy szálkát sem. A szűréhez támolygott, lába alig engedelmeskedett. Az ujjában ott a kés. Igen, éles, mint mindig, el nem mulasztotta élezni, meg aztán vagy tíz napja nem is igen használta. Csak hevert.

Most lassan szálakat metsz a székből. Az anyag ellenáll, nehezen enged, végül mégis engedelmeskedik kezének. Komótosan, nyugodtan dolgozik. A szálak lassan halmozódnak fel a tűzgyújtóhelyen. Nagyobb lapokat nyes, ezek kerülnek fölébük. Végül a maradékot eltöri, karnyi darabokat hagy belőle, majd ezek tartják a meleget. Körbenéz, a földbe vajt hátsó rész deszkáit kezdi feszegetni. Elég a reszketésből, a hidegből, fagyból, elég a halálból. Halomba rakja a deszkadarabokat, most kell a tűzszerszám. A tarisznyájában ott a kovakő, úgy megőrül neki, mint a gyermek. Hirtelen nem érti, mit jelent az érzése, ami meglepi: valami nem úgy van, mint lennie kellene. A hiány betölti bensőjét, ahogy a tűzcsiholóval óvatosan, módszeresen szikrákat pattint a fára. Mi hiányzik? Mi tűnt el? Bármennyire kínozza a fagy, muszáj abbahagyni, felülni, gondolkodni. A tarisznya. Nincs benne a pénz. Nincsenek ott az aranyai. Bólint, a harag jólesően árad szét testében. A düh régi barátja, mindig kisegítette a bajból. De most gyorsan oszlik. Nem haragszik, megérti az asszonyt, elvitte a pénzt. Nem baj, visszakerül még az a helyére. Minden a helyére kerül.

Amikor néhány óra múlva megcsikordult a hó az ajtó előtt, a kóborló kezében már régi magabiztosságával feszült a kés, jobbában pedig a súlyos, épp megfelelő méretűre faragott dorong. A tűzhelyen duruzsolt a tűz, ahogy az idegen férfi belépett, arcán látszott a csodálkozás. Halottat látni jött, vagy legalábbis mozdulatlan haldoklót, kegyelemdőfésre várót. A homályban – ím, a latroknak segít az ördög sötétsége, gondolta a vén legény – nem vette észre a szobormerev varakozót az ajtó mögött, a fekvőhely felé lépett, amelyen szépen elrendezve szalma és deszkák pihentek a takaró alatt. Megvárta a második belépőt is, fiatal legényke, a harmadik, az asszony éppen csak bedugta fejét, amikor meglendült. Jobbjával az elsőre sújtott, az ismeretlen férfi rövidet hördülve, nyekkenve zuhant előre, a legényke bordái közé egyetlen suhanással vágta a kést, az asszony nyakára pedig bal lábával rúgta rá az ajtót. A dolognak hamar vége volt. A hörgő, üvöltő fiút ráérősen szúrta agyon, a félig ájult férfi torkát hasonlóképpen komótos nyugalom-

mal vágta át. Majd a földön fetregő, halálfélelemtől sikongató asszonyhoz lépett.

– Ne félj, hagylak élni. Az aranyakat majd visszaadod.

A nő elhallgatott, a szemében üvöltő félelem azonban nem enyhült. Az öreg kóborló türelmes szakszerűséggel törölgette le a kést a fiatal legényke ingébe. Annak a gyereknek is véres volt az inge, mint ennek itt. Amaz ártatlan, míg ez itt bűnös? Megérdemli az egyik, nem a másik? Mikor szabad ölni? Lehet engedélyt kapni az ilyesmire? A kérdések vasból kovácsolt falba ütköztek a lelkében. Ölök, mert élni akarok. És mert ezt tudom egyedül. Aki ellenem érkezik, az elhull. És akit halni parancsolnak, az is hullává lesz. És nem gyermek, sem asszony, csak holttetem. Egyedül a szabadító Istené mind. Ítékezzen ő, bocsásson meg, vagy büntessen. Az már nem az én dolgom.

Az asszonyhoz fordult:

– Valami étel van nálatok.

Nem kérdezte, bizonyosságként közölte a némberrrel. Az nem felelt, csak villanásnyi időre a nyitott torokkal heverő halottra nézett. Hideg Máté a tarisznyájában cserépedénynyi zsírt talált.

– Mire ennyi zsír? Megkentetek volna vele, hogy biztosan lerágjanak az erdei állatok, igaz? – nézte a zsírt, és nevetve enni kezdte. Három ujjal merített a rossz, inkább kenőcsnek, mint ételnek való zsírból, evett, és nevetett, és evett.

Az asszony remegve tett-vett a kunyhóban. A megölt férfi nem a férje volt, az ő férje meghalt tavaly nyáron, ez csak a férje bátyja. A fiú pedig ennek a fia, tizenhat éves múlt az őszön. A hó alatt elrekkentették a két holttestet, Hideg Máté még nehezen mozgott, az asszony segített. A zsírtól visszatért valamennyi az erejéből, de még sok hiányzott a régi mivoltához. Ha nem olyan gyors, nem ölné akkora tapasztalattal, hát nem bírt volna megverekedni a két egészséges kegyetlennel. Ám biztonsággal mozdult kezében az ölé szerszám, mesterek mestere a halált hozó mozdulatban.

– Úgy tégy rendet, hogy vendéget várok!

Az asszony elképedve sandított felé. Megint ez a lopott pillantás, oldalról, a félelem és bizalmatlanság fürkésző villanása. Hogyan várhat vendéget az, aki tíz napig hevert élet és halál között, és éppen akkor tért erejéhez, amikor az őt eltüntetni vágyók megérkeztek? Honnan tudhat vendégről, ha hírt se-

honnan nem kaphatott, alig volt magánál, élni is éppen csak megélt? Az asszony szeméből a kérdések gyorsan eltűntek, nem firtatni, amit nem lehet, nem kérdezni, amit nem akar tudni. Ördögös az öreg, hiába figyelte tíz napig halódását, mégis megcsalta, becsapta őt, előre látta, mikor jönnek érte, könnyedén osztotta a halált, nevetve falta a zsírt, most is tudja, mi fog történni, átlát a falakon, hegyeken, látja a hozzá igyekvő vendégét is.

Kenyeret is talált a tarisznyában Hideg Máté, nyugodtan evett, amikor a pók mocorogni kezdett, csak odaütött csontos öklével a hasára, és a fereg elnyugodott. Most ő parancsol, ha nem is tart örökké az ereje. Evett, és nézte az asszonyt. Régen nézett már vággyal asszonyra. Akkor még török volt, maga is négy asszonyt vitt ágyba, műszülmén módra, gyermekeket nemzett, vagy csak a maga örömeire töltötte kedvét feleségeivel. Ez a fekete, száraz szívű asszony a nyomukba sem érhetett.

Hátulról markolta meg a nő nyakát, az sikoltva ugrott oldalra, de erősen fogta. Most már ő volt az erősebb, és a nő is tudta már. Akarta, hogy tudja. Lassan fordította vissza, háttal, nem akarta a sunyi szemét látni. Nem szeretni, győzni akart. Nyugodtan hajtotta fel a szoknyát az asszony hátára, az megadóan hajlította be térdét. Tudta, hogy most nem tehet mást. Kaba-ad Dint, Hideg Mátét, a Halhatatlant befogadta a nő, hangosan, fájdalommal és mégis gyönyörrel nyögött, a medveszagú, füstszagú szobából nem hallatszott ki kéjes sikoltozása.

Alkonyattal közeledő léptek ropogása hallatszott a hóban. Hideg Máté fel sem nézett, késével tűzifát faragott, vagy valami mást, az asszony bizalmatlanul, félve ült a szemben lévő sarokban. Az ajtón belépő férfi orrát fintorgatta:

– Isten áldja a háziakat! – mondta a fiatal hírvivő.

– Olyan szag van itt, Máté bátyám, mintha disznót vágtak volna egy döglött medve tetemén.

A kóborló nem nézett fel, el sem mosolyodott:

– Talán le is vágtak egyet-kettőt – dűnnyögte, az asszony összébb húzódott.

– Nehezen találtam meg kegyelmedet. Parancsot hoztam.

– Tudom. Vártalak. Azt hittem, már nem lesz több dolgom, de mindig van feladat – a fadarabot a földre hajtotta, a kést a keze ügyében lévő tarisznyába tette, felemelkedett, és a hírhozóra tekintett:

– Szükségem lesz egy kardra.